

והגישו אל המזוזה

ואם אמור יאמר העבד, אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי, והגישו אדוני... אל הדלת או אל המזוזה, ורצע אדוני את אזנו במרצע ועבדו לעולם [משפטים כא ו], וברש"י ורצע אדוני את אזנו במרצע, אוזן ששמע על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים [ויקרא כה נה], וקנה אדון לעצמו ירצע [רש"י כאן וקידושין כב ב], הלקאה על האוזן מובנת, כי באוזן חטא ובאוזן לוקה, אך מה ענין ההגשה אל הדלת או אל המזוזה.

גם הרציעה באוזן טעונה ביאור, מידותיו של הקב"ה מידה כנגד מידה [סנהדרין צ א], באוזן חטא ובאוזן דין הוא שילקה, אך מה הענין דוקא ברציעה. בספר רמת שמואל כתב שהטעם שאמרה תורה כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם, ולא עבדים לעבדים, הוא משום שבני ישראל נקראו בכורים, שנאמר בני בכורי ישראל, והם מיוחדים לעבודת המקום, ונאסרו בעבודת אדם, וכאשר מכר את עצמו פגם בקדושת הבכורה, לכך אמרה תורה שתירצע אזנו, שהוא מום שבגלוי, ובכך יפקע קדושתו, כדין בכור שנפל בו מום שבגלוי שפקעה קדושתו [רמת שמואל קידושין כב ב כמש"ר עמ' רצג].

למדנו מתוך כך שיציאת מצרים חתמה את בני ישראל 'בחנותם עבדות', וזה אומר שהיציאה ממצרים לא הייתה רק כדי לעבוד את הקב"ה בהר סיני [כפי שאמרו משה ואהרן לפרעה, ה' אלוקי העברים נקרא עלינו, נלכה נא דרך שלוש ימים במדבר, ונזבחה לה' אלוקינו, שמות ה ג], אלא כדי שנהפוך להיות 'עבדים', שנעשה את אותה עבודה על הר סיני 'בתורת עבדים', ולפיכך עבד שמבקש לעצמו אדון אחר, ורוצעים את אזנו, כדי 'להפקיע' את קדושתו ואת עבדותו, ולהוציאו מהיות עבד ה'.

ההבדל בין עשיית מצות 'כעבד', לבין עשיית מצות 'כמצווה' מהר סיני, הוא הבדל מהות, כשאדם מקיים מצוה משום שהוא 'מצווה', אין כאן אלא 'קיום ועשייה' של מעשה מצוה, כגון אכילת מצה, ישיבה בסוכה וכו', אולם כשאדם עושה כן משום שהוא 'עבד', מלבד קיום ועשיית מעשה המצוה, יש כאן גם מעשה עבדות.

דוגמא לדבר, כשאדם מבקש מחברו שיתן לו כוס מים, הגשת הכוס היא מעשה חסד בלבד, אולם כשעבד עושה כן יש כאן מלבד מעשה החסד גם מעשה עבדות, ההבדל הוא הבדל שורש, כשאדם מגיש כוס מים לחברו, הוא אינו מחויב לעשות כן, והמעשה שעושה אינו אלא מעשה הטבה, אולם כשעבד מגיש כוס מים לאדונו, הוא מחויב לעשות כן, והמעשה שעושה הוא מעשה עבדות, כי השעבוד לאדונו הוא עצם עניינו.

בחז"ל, אמר רבי יהושע בן לוי הגי עשרים ושהה כי לעולם חסדו כנגד מי, כנגד עשרים ושהה דורות שברא הקב"ה בעולמו, ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו [שוח"ט תהלים קלז], עשרים ושש פעמים אמר דוד המלך בתהלים כי לעולם חסדו, כנגד עשרים ושש דורות מבריאת העולם עד מתן תורה, שהיה קיום העולם רופף, משום שלא הגיעו מעשי בני אדם לכדי לקיים את העולם קיום שלם, משום כך הוצרך הקב"ה לקיים את העולם בחסד, אולם ממתן תורה ואילך שהגיעו מעשי בני אדם לכדי לקיים את העולם קיום שלם, הועמד העולם בדין, עד שאם לא בריתי יומם חוקות שמים וארץ לא שמתי [ירמיהו לג כה].

טעון ביאור, אם לא היו זכאים בני אדם, ומעשיהם לא קיימו את העולם, איך בכל אופן עמד העולם במשך אותם עשרים ושהה דורות. נראה כי כל העשרים ושהה דורות מבריאת העולם עד מתן תורה עמד העולם ע"י החסד שעשו בני אדם. כי קודם מתן תורה שלא היו בני אדם עבדים, כל מעשה הטבה שעשו היה מעשה חסד, ומעשים אלו קיימו את העולם, אולם קיום זה הוא קיום רופף, כי אין הכרח שבני אדם יעשו מעשי חסד ויטיבו זה עם זה, אולם ממתן תורה שבני אדם נעשו עבדים, כלומר 'משועבדים' לעשות את רצונו יתברך נעשה קיום העולם איתן וקבוע.

זאת ועוד מבריאת העולם היה העולם רופף, כי לא הועמד העולם על כוונת יצירתו, משום שמעשי החסד וההטבה שעשו בני אדם לא היו תכלית הכוונה, אולם מיציאת מצרים ממתן תורה 'שנתנה תורה' ונעשו 'ישראל עבדים', שבו מעשי בני אדם להיות 'כעיקר הכוונה', והועמדה הבריאה על כוונת יצירתה.

טעם הדבר שעבודה היא כוונת היצירה [כפי שכתב הרמב"ן ס"פ בא], הוא משום שכשהקב"ה ברא את הבריאה הוא רצה שהבריאה כולה 'תתייחס' אליו, שיצא כבוד ה' מן הבריאה, כפי שנאמר כל הנברא בשמי לכבודי בראתיו [ישעיה מג ז], שאם לא יצא כבוד ה' מן הבריאה, הרי שהבריאה תהייה מנותקת ממנו יתברך.

ושני מערכות 'יחס' ישנם, האחת מערכת יחס של 'בן', בן מתייחס אחר אביו, באופן שהוא ממשיך את אביו, 'וחותם אביו' עליו, עד כדי שכל דיני יחסין חלים בו, והוא מתייחס אחר אביו, והמערכת יחס השניה הוא של עבד, עבד מתייחס לרבו, כי יש בו 'חותם עבדות', חותם אדונו עליו, וכמו שעבד משועבד לאדונו לעשות מלאכתו, כך האדון משועבד לעבדו להחיותו לפרנסו

ולכלכלו. עבד אין לו יחס [ב"ק טו א], היחס היחיד שיש לו זה לאדונו, עבד מתייחס לאדונו, עד כדי שמה שקנה עבד קנה רבו [פסחים פח ב], גם ולדותיו וילדיו מתייחסים לאדונו.

תכלית בריאת העולם הוא שהבריאה 'תתייחס' לאדוניה, למי שבראה, והנה בבריאת העולם עדין לא הייתה לבריאה יחס, ורק כשיצאו ישראל ממצרים 'וניתנה תורה' ונעשו 'ישראל עבדי השם' התגלה היחס בבריאה, אותו יחס שהוא כוונת הבריאה, כפי שאמרו חז"ל בראשית בשביל התורה שנקראה ראשית, ובשביל ישראל שנקראו ראשית [ב"ר א א], ישראל הם אלו שמחזיקים את היחס, ואת התורה שהוא ספר היוחסין, שעל פיו מתייחסים הנבראים לבורא.

והנה במתן תורה שנעשו ישראל לעם ה' [שמות יט ה], נקבעו שני מערכות היחס, האחד, 'יחס של בנים', כפי שנאמר במטבע התפילה, אבל אנחנו עמך בני בריתך, בני אברהם אוהבך... עדת יעקב 'בן בכורך', שמאהבתך שאהבת אותך, ומשמחתך ששמחת בו, קראת את שמו ישראל וישורון [תפילת קרבנות], היחס הזה הוא יחס של בנים, בני ישראל נחשבים בנים, מצד עצמם שנאמר בנים אתם לה' אלוהיכם [דברים יד א], ומצד שהם בני אברהם יצחק ויעקב, והיחס השני 'יחס של עבדים', שביציאת מצרים ובמתן תורה נעשינו עבדי ה'.

שני מערכות היחס הם המבוקש מן האדם, ועתה ישראל מה ה' אלוהיך דורש מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוהיך, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אותו [דברים י ב], המבוקש מהאדם הוא יראה ואהבה, 'אהבה' היא בהיותם 'בנים', אנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך... שמאהבתך שאהבת אותך... קראת את שמו ישראל וישורון, 'יראה' היא בהיותם בחינת 'עבדים', כעבד הירא מאדונו.

'בנים ועבדים', 'יראים ואוהבים', הם שני אופני היחס שאנו מייחסים את עצמנו אליו יתברך, או שאנו בניו ואוהביו, או שאנו עבדיו ויראיו.

כדי להיות 'אוהב' ולהחשב בן, צריך לעשות את רצון ה', עם הרגשה של ביקוש, לחפש לעשות מה שהקב"ה רוצה, ולא לחפז מה שה' לא חפץ, מה שהאוהב מחפש כל העת זה לעשות טוב למלך. וכדי להיות 'ירא' ולהחשב עבד, צריך לפחד ולהתיירא לעשות דבר שלא לרצון המלך, להיות ירא פירושו לקבל את עולו יתברך, ולהיות כל העת משועבד רק אליו יתברך. בשני האופנים הללו של בנים ועבדים, של יראה ואהבה, מעשינו מתייחסים אליו יתברך.

[הדור שלנו הוא דור של 'גם וגם', גם מקיימים תורה ומצוות, וגם מבקשים ליהנות מכל מנעמי העולם, גם עובדים את ה', וגם עובדים ליצריו, כדי לזכות לתואר הנכסף של 'בן', צריך להיות כבן שעושה רק את רצון אביו, וכדי לזכות לתואר נכסף של 'עבד', צריך להיות כעבד שאין לו אלא עול אדונו, ובדבר אחד שנמשך לעשות רצון אחר, כבר פרק עול אדונו מעליו].

זה הטעם שכל המצות הם זכר ליציאת מצרים [רמב"ן שמות יב טז של"ה תו"א קכב קלב מהר"ל גו"א שמות יב מט], ואין הפשט שיציאת מצרים היא סיבה לכל המצות, אלא שיציאת מצרים היא סיבה להיותנו עבדי ה', ועשיית המצות הם האפשרות והדרך להיות עבד ה'. זה גם הטעם שקוראים קריאת שמע בכל יום שחרית וערבית, קריאת שמע היא קבלת עול מצות, וקבלת עול מצות היא קבלת עבדות, וקבלת העבדות היא היא עצמות כל אדם מישראל.

זו הסיבה שרציעת העבד הוא על הפתח ועל המזוזה, כי במזוזה קבועה פרשת קריאת שמע, שהיא קבלת עבדותו יתברך, ועבד זה שביקש לעצמו אדון אחר, פרק עול אדוניו מעליו. ומשום כך 'רוצעים את אדונו', מטילים בו מום, ומפקיעים ממנו את היחס המיוחד שזכה בו עד עתה להיות עבד ה'.

אנו נמצאים בתקופה קשה של מאבק עם בני ישמעאל, בני ישמעאל מהתלים ומתאכזרים ואין לאל ידו, ישנם שחושבים שכל הבעיה כעת זה בגלל השבויים, וכאשר השבויים יחזרו הכל יפתר, האמת שזה לא כך, הכח של בני ישמעאל הוא לא מחמת השבויים שהם מחזיקים, גם לא מחמת אכזריותם הרבה, אלא מחמת כח התפילה שיש להם.

תפילה היא עבודה מעבודות העבד [תפילה זה עבודה שבלב, כפי שאמרו חז"ל ולעבדו בכל לבבכם (דברים יא יג) איזו היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה (מכילתא דרשב"י כג כה)], אבל להיות עבד, להיות חפצא של 'עבד השם', רק ישראל יכולים להיות, אתם קרוין אדם ואין אומות העולם קרוין אדם [ב"מ קיד ב], ישמעאל אין להם תורה ומצות שהם היכי תימצו להיות עבדי ה', משום כך האפשרות שלנו לנצח את בני ישמעאל הוא ע"י שנהיה חפצא של עבד, שנהיה עבדי ה' באמת, שנקבל על עצמנו את עולו של מקום, כאשר שנתחזק ונהיה עבדי ה' באמת, ננצח את ישמעאל שאינו עבד אך מחזיק בכח עבודה שבלב.

החילוק בין מי שהוא מצווה למי שהוא עבד הוא, שמי שחי כמצווה ועושה, רק בעת שהוא עושה הוא נוטל שכר, אולם מי שחי כעבד, הוא נוטל שכר גם על עצם היותו, כי כל תהלוכות חיו נגזרות מעבודתו ומשתייכות לאדונו, כי העבד חותם עבדותו בו, וכל פעולותיו ומעשיו הם מעשה עבד, ועל כולם גם על דברי הרשות הוא נוטל שכר.

'עבדי הם' זו היא המעלה שקנינו ביציאת מצרים, שעל ידה כל פעולה ופעולה שנעשה, אפילו בדברי הרשות, אם הם נעשים לדעתו של מלך, אנו נוטלים עליהם שכר, כעבדי המלך.

יתן ה' שלא נסיח דעת מעבודתו, ויהיו כל עשיותינו לרצונו יתברך, והוא ברחמיו ירצה בנו 'ובעבודתנו', ובמהרה ישיב שכינתו לציון וסדר 'העבודה' לירושלים - שאותך לבדך ביראה נעבוד.